

էս ղդար փահլավան թաքեաւէր զայ արիր,
Էսիկ աղջկայ ապով, ինդի եսիկ աղջիկ որ սպանես,
Բաս էլ մեր գալ գնալ ինչի խամար էր.
Ասաց—քեռի չէ որ չէ օրթում եմ կերէ,
Որ չը սպանեմ եսիկ կը մեռնեմ:

Քեռին բերեց աղջկայ թուր զարկեց
Դաւթի ձիան բերան կեամ երկթու տեղ.
Դուրդն էլ կապեց ձիան պոչէն աղջկան էլ խեծցուց,
Իւր ձին փախցու, աղջիկ խեծաւ ձին.
Չիւր կեամ թողկեց աղջիկ Խանդուլ փախաւ,
Տղայ Դաւիթ ետեւ ընկաւ,
Ընկաւ իտե Դաւթի ձիի պոչէն կապած գուրդ,
Դետին պատուելով գնում է,
Էնօրէն էսօր Խանդուլ Խանուլի երկրի անուն,
Փոխեց սոքման աւան (ձեղքուած քանդուած երկիր)
Աղջիկ Խանդուլ փախաւ, տղայ Դաւիթ ետեւ ըն-
կաւ.

Աղջիկ առջևից, տղայ ետևից.
Դաւիթ խասուխաս եր եղբր, Խանդուլ մտաւ ներս,
Իւր խասեր, թուր թալեց բերդի քար կիսեց,
Օրթումը կոտրեց իջաւ ձիուց մտան ներս,
Կերան խման, պառկան, քնան ուրախութեն ա-
րեցին.

Ելան վերցրին Մսրը գնացին.
Մսրում օխտն օր օխտ գիշեր խարսնիք էրեցին,
Իրանց մուրազին խասին.
Եսիկ էլ էկայ ձեզիկ խաբար բերեցի.
Տղայ Դաւթի, աղջիկ Խանդուլի հեքեալն արեցի.

«Ես Խիւս ուստա Դաւիթս, էսիկ խեքիաթ սորվեցի, իմ խօրից, ուստա Ալլաւիքրտուց, իմ խէրն էլ իմ պապ Վանցի Օհանէսից. Աստուած օղորմի նրանց խոգուն:

Գրի առի Խ. Վ. Մակուայ ս. Թադէոս Ա. ապրելոյ վանից առաջնորդարանում, ներկայու-
թեամբ փանահօր Եսայի վարդապետի:

1895 թվ. փետրուարի 23—27 օրերում:

Հեքիաթ ասող ուստա Դաւիթը մօտ 50 տա-
րեկան միջհասակ և խելացի մարդ է. սրա պապ
Յովհաննէս Վանից եկած է Սօհման աւանի
Ղայտար գիւղը, դարուս սկզբներում, իսկ սորա
որդի Ալլահվերդին ս. Թադէոս Ա. ապրելոյ վանքի
գիւղը փոխադրուելով, ունեցել է ուստա Դաւթին,
որը ներկայումս ապրում է Ղարաքիլիսէ կամ Թա-
դէոս Ա. ապրելոյ գիւղում:

Որովհետեւ Ղարաքիլիսէ կամ Թադէոս Ա. ա-
պրելոյ գիւղի 28 տուն ժողովրդականք հաւաքա-
ծու են զանազան տեղերից այն է՝ Հայուձորցի, Ա-
լաշկերտցի, Կարնեցի, Խարակոնիսցի, Վանցի,
Հախորեցի, Գուլասարցի, Կործոտցի, Մշեցի, Մա-
կուցի և ընդ որոնք գտնուելով Խոյ և Մակու քա-
ղաքների մէջտեղը՝ խօսուն բարբառները, վերին
աստիճանի խառնուած ու շփոթ են. ոչ պարսկա-

հայի, ոչ Վանայ, ոչ Մշոյ և ոչ էլ Ալաշկերտի,
այլ այս բոլորից մի խառնուրդ, որով և հեքիաթիս
լեզուն մի նմուշ կարող է համարուել, թէ և մեծ
մասամբ Վանայ բարբառը հեքիաթի մէջ տիրողն է:

Հաւարչան որև Լրտաղ գաւառի մի մասը՝
հնումն անուանուած էր Քիլիսէ, յետոյ փոխա-
րուել է Սոքման աւան կոչումով, Նալբայժան
կեադուկը, Խանդուլ-Խանում Գալասին, Դաստա-
կեարի Գեադուկը գտնուում են Սոքման աւանգ ա-
ւառում, իսկ Փէրա գիւղը Հեր—Խոյ գաւառում:

Սահմանակից Սոքման աւանի Քիլիսէ գիւղը,
որի մօտ է և Խանդուլ-Խանումի բերդը, ներկա-
յումս բաղկացած է 20 տուն թուրք ազգաբնակու-
թիւններից, Կոէսը բաղկացած է 30 տնից, թրքա-
բնակ է. Փէրան գտնուում է Խոյից 2 1/2 ժամ հե-
ռաւորութեան վերայ դէպի արևմուտք 800 տուն
թուրք ազգաբնակութեամբ, միայն երկու տուն էլ
հայ կայ, Ռուս—պարսկական պատերազմից առաջ
բոլոր յիշատակեալ վայրերը բնակած են եղել հա-
յեր, իսկ այժմ՝ աջմաներ, պարսիկներ, Յայտնի
քառասուն հազար գաղթականների մեծ մասը Մակ-
ուից և Խոյից են գաղթել, (Հաւարչան և Հեր
գաւառները Հայոց), ներկայումս Հաւարչանի շատ
թիւրքաբնակ գիւղերում, գերեզմանների, եկեղե-
ցիների, վանքեր կանգուն են մնացած, Մանրամաս-
նութիւններ տեսնել «Տեղեկագիր Մակուայ Հայոց»
աշխատութեան մէջ:

Խ. Վ.

Վ Ե Ր Զ.

Մ Ա Ն Բ Ա Ն Ի Ր Բ.

ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Յայտնի Բուզանդիագէտ Փրանսիացի ակադեմիկոս
Գուստաւ Ելումբերգէրը «Journal de Debats»-ին յոյնգեր-
հայերէն ձևադրուած է իւր այցելութիւնը հին Խորսոնէս
քաղաքի պեղումներին: Եօթը տարի առաջ հանգուցեալ Ա-
լէքսանդր Գ. կայսեր հրամանով սկսուել է այդ հին յունական
գաղութի պեղումն եւ այսօր արդէն քաղաքի յատակագիծն
որոշ քայքայուել է: Դժբախտաբար քաղաքի մի մասը գտնուում
է մի ոռա վանքի տակը, ուր արգելուած է պեղելը: Արդէն
իսկ քաջ են արած 45 եկեղեցի, որոնց մէջ եւ այն եկեղե-
ցին, ուր մկրտուել է Վլադիմիրը: Պեղումները ղեկավարում
է պ. Կոստիւշկո ոռա հնագէտը, որ ամենայն ամիս հարուստ
ժողովածուներ է ուղարկում Պետերբուրգ Երմիտաժի համար:

ՅԱՆԻՏԵՆԱՅԱՆ ՀՐԵՆ

Մինչեւ այսօր կարծուած էր, որ յաւիտենական Թա-
փառող հրեայի աւանդութիւնը միմիայն միջին Եւրոպայումն
գտնուում վերջերս գտնուած ծնագիրներից սակայն տեղե-
կանում ենք, որ այդ հրէի մասին աւանդութիւններ են եղել
եւ հարաւային Եւրոպայում, Դաւալայում, Սալանիայում եւ
Պորտուգալիայում: Մինչին Եւրոպական աւանդութիւնով այդ
հրէի անունն էր իսահակ Լակեղեմացի կամ Ահասֆեր, իսկ
իտալականի մէջ նա կոչուած է Բուտադէօ, Բուտադիօ, այս-
ինքն՝ ծառայ Աստուծոյ: Ուշագիտ ծնագիրներն հաղորդում
են, զորան տեսել են 1225 թիւն Փլորինցիայում, ապա 1310ին
1520 եւ 1416 ին, այս վերջին թուականից մենք ունենք ա-
կանատեսի վկայութիւնները Բուտադէօյի մասին: Դաւալական
աւանդութեան համաձայն եւս դա այն հրեան է, որ Փրկչին
ապաւակել է, ուստի դատաւարտուած է Թափառելու երկրիս
վերայ մինչեւ վերջին դատաստանը: Դաւալացի ականատես-

ների պատմածից կարելի է եզրակացնել, որ Բուստաղէօյի անուամբ զանազան ժամանակներում օգտուել են ծարպիկ սըրիկաներ եւ իրենց ժամանակակիցներին մոլորացրել:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

— Խտակական կառավարութիւնը մեծ ուշադրութիւն է դարձնում մանկական պարտէզներին և առհասարակ դպրոցներին զարգացման վերայ: 1895 թուի վերջին Խտակայում կային 2,572 ծաղկոցներ, որոնք յաճանում էին 502,734 մանկունք: այդ ծաղկոցների ընդ որ ծախքը հասնում էր 6,540,909 ֆրանկի, այսինքն, 2,620,000 ռուբլու: այս դրամը հայթայթւում է տէրութեան նպաստով, թողակադրամով եւ գաւառական հասարակական կանոնադր նպաստներով:

— Լնդհիական ժողովրդական դպրոցներին ուսուցիչներն 1895 - 1894 թուականների ընթացքում հետևեալ ռոմիկներն էին ստանում. եկեղեցական դպրոցների աւագ ուսուցիչն ստանում էր 1,200 ռուբլի, օգնականը - 740 ռ. աւագ ուսուցչուհին 740 ռ. օգնականը - 610 ռ. իսկ Schools Board-ի ուսուցիչներն ստանում էին 1,600 եւ 1,050 ռ. ուսուցչուհիք 1,150 եւ 810 ռ:

— Եկեղեցի - դպրոցներին դէմ է Ռուսաստանում Ուֆիմի թեմի առաջնորդ սրբազան Դիոնեսիոսը. աչքի առաջ ունենալով որ վերջին ժամանակներս ծախքերի թեթեւութեան համար Ռուսաստանում շատ տեղ եկեղեցու եւ դպրոցի համար մի շէնք է շինում, սրբազան Դիոնեսիոսը յայտնում է, որ անվայել է սրբութիւն սրբոցի առաջ թոյլ տալ որ աշակերտները կոռւն, վիժեն, հայոյեն եւն:

ՊԱՏԺՈՒԹԻ ԲԱՐԵԳՈՐԺ

Ռուս քաղաքներն հաղորդում են, որ շուտով Պետերբուրգ պիտի քննուի մի շատ տարօրինակ գործ: Ետալէրգ ամուսինները մեղադրում են, որ առանց օրինական թոյլտուութեան ընկերակ որքերին ապաստանարան են տուել եւ կրթել իրենց տան մէջ: Ետալէրգը այդ որքերին գրել կարդալ, թուաքանութեան եւ երգեցողութիւն են ուսուցել առանց որ եւ է նիւթական օգտի, ընդհակառակն իրենք են հոգացել այդ որքերի ապրուստը: Այս բարեգործ ամուսիններն այժմ պատասխանատու են ծանաղուած օրէնքի 1049 յօդուածով եւ պիտի դատաւարտուեն հաւանօրէն 200 ռուբլի տուգանքի:

ԺՈՂԱԳՆԱՅՈՒԹԻՄ

Ալիքները փոթորիկ ժամանակ հանգստացնելու համար ցարդ գործ էին դնում ձէթը, որ մեծ քանակութեամբ ածում էին ջրի վերայ, որով ալիքները շատ չէին բարձրանում: այժմ մի աւելի դիւրին եւ աժանագին միջոց է գտնուել: Հընարուած է մի լայնածաւալ ուղկամածեւ ցանց, ոց փոթորիկ ժամանակ տարածում են նաւի շրջապատի ջրերի վերայ, այս ցանցն արգելում է ալիքներին բարձրանալ եւ նաւը խորտակել:

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ.

Ամսոյս 6-ին Ս. Էմիանի Մայր տաճարում հանգիստոր մաղթանք կատարուեցաւ ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՆԻԿՈԼԱՅ ԱԼԷԲՍԱՆ ԴՐՈՎԶԻ անուանակոչութեան առթիւ: Ահաւասիկ նորին Վեհափառութեան հեռագրի պատասխանն է շնորհաւորական հեռագիրը:

**ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ
ԱԿԱՌԱՄԱՐԱՆՈՒ.**

Յարսկ. Սե. 9. 7 դեկտեմբ. 42 ժ. 47 ր. զինի կէսգիշերի
Է.ՋՄԻԱԾԻՆ.

ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՍԻՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

Ի սրտէ շնորհակալ եմ վասն մատուցեալ Ինձ շնորհաւորութեանց եւ բարեմաղթութեանց Ձերոց:

ՆԻԿՈԼԱՅ.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ.

ՅԱՐՍԿԱՅԻՆ ՍԵԼՈ

ՆՈՐԻՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ

ԹԱԳԱՆՈՐ ԿԱՅՍԵՐ.

Ի մեծի աւուրս Եւուանկոչութեան Ձերդ Կայսերական Մեծութեան ջերմագինս աղօթելով վասն Թանկալին կենաց Ձերոց, գամ մատուցանել Ձեզ, Եմենաբարեպաշտ Արքայ, Եմմէ, ի հոգեւորականութեան եւ հօտին իմոյ կողմանէ զսրտեւանիւն շնորհաւորութիւնս հոգեբուրդի բարեմաղթութեամբը:

ԽԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

6 դեկտեմբ. 1895.

Ի. Ռ. ՈՒՍԱՀԱՅԲ.

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹԵՄ.

Թեմիս եկեղեցական—ժխական դպրոցների տեսուչ նշանակուեցաւ Ս. Էջմիածնի միաբաններից Արժանապատիւ Մեսրոպ վարդապետ Տէր Մովսիսեանը:

Զ. ՏԱՀԿԱՀԱՅԲ.

Տաճկական Հայաստանի բոլոր գաւառներում կատարուած կոտորածների, աւարառութիւնների եւ դադանութիւնների մասին սկսան զեկուցագրեր տեղալ Հայրապետական Դիւանը, Նոյեմբերի 20-ից մինչեւ դեկտեմբերի 20 զեկուցումներ են ստացուել Կոստանդնուպօլսից, Տրապիզոնից, Ներդայից, Կարինից, Մուշից, Վանից, Սեւաստիա-յից, Դիլիսից եւ Կիլիկիայից, Այդ վաւերաթղթերն այնպիսի սոսկալի փաստեր են ամփոփում իրենց մէջ, որ անհնարին է դրանցից իւրաքանչիւրն մինչեւ ցվերը կարգալ մարդկային այդպիսի դադանութիւններ լսելու համար պէտք է պողովատէ նեարդեր ունենալ, Սրբապղծութեանց մասին պատմուած դէպքերն անօրինակ են ամբողջ պատմութեան մէջ, աւերուած ու այրուած են եկեղեցիք եւ հին ուխտատեղիք, պատուոտած ս. Գրքերը, սրբութիւն սրբոցը անարգուած . . . կոտորուածներից աւելի արգահատելի են կենդանի մնացածները, որոնցից իւրեք են ամեն ինչ եւ այսօր ցուրտն ու սովը շարունակում են աւարտել սկսուած ջնջումն հայ քրիստոնէութեան, Այսպիսի թշուառութեան ժամանակ միայն հանրամարդկային օգնութիւնը կարող է փրկարար լինել եւ ինչպէս լրագիրներն հաղորդում են, Աստուած շարժել է մինչեւ իսկ հեռաւոր Ամերիկացիների գութը թշուառ հայերի վրայ եւ նրանց